

IV. NEKROLOGI

PROFESOR DR ZYGMUNT ZIEMBIŃSKI (1920 - 1996)

Dnia 19 maja 1996 r. odszedł od nas na zawsze Profesor doktor Zygmunt Ziemiński - emerytowany profesor Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Redaktor Naczelny "Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego". Choć wiedzieliśmy o postępach trwającej Go nieubłaganej choroby, trudno pogodzić się z myślą, że nie ujrzymy już Jego pochylonej sylwetki, nie otworzymy Jego nowej książki, nie usłyszymy Jego mądrej rady.

Zygmunt Ziemiński urodził się dnia 1 czerwca 1920 r. w Warszawie. Ojciec - Zygmunt był doktorem Psychologii i pracował jako kierownik biblioteki w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Matka - Maria z Romiszewskich - była malarką. Po uzyskaniu w 1938 r. świadectwa dojrzałości w Liceum Ogólnokształcącym im. św. Stanisława Kostki w Warszawie Zygmunt Ziemiński zgłasza się na ochotnika do czynnej służby wojskowej, którą odbywa w 1 Dywizji Legionów w Wilnie. Po kampanii wrześniowej przedostaje się do Warszawy, skąd - w związku z brakiem Pracy i zagrożony aresztowaniem - przenosi się w grudniu 1939 r. na wieś, do majątku Bieganów w powiecie Włoszczowa, gdzie podejmuje pracę jako nauczyciel domowy. Już w 1941 r. nawiązuje kontakt z powstającymi w tym rejonie organizacjami niepodległościowymi. W 1942 r. przenosi się do pracy w Witkowie, powiat Radomsko, nadal współpracując z operującymi w tamtych okolicach oddziałami partyzanckimi. Jesienią 1943 r. zgłasza się do oddziałów leśnych AK działających w okolicach Częstochowy. Zajmuje się głównie szkoleniem. Bierze udział w akcjach bojowych oddziału "Pasięka" w ramach 27 Pułku Piechoty AK jako zastępca dowódcy oddziału - ppor. AK, ps. "Krótki". Uczestniczy m.in. w ochronie misji "Freston" zrzuconej w styczniu 1945 r. przez aliantów, celem skontaktowania się z dowództwem AK. Za działalność w okresie wojny odznaczony został w 1975 r. Krzyżem Armii Krajowej.

Po wkroczeniu wojsk sowieckich, wobec aresztowania kolegów z oddziału, sam zagrożony aresztowaniem, przenosi się do rodziny do Kielc, gdzie podejmuje pracę fizyczną, a jednocześnie studia na I roku prawa na KUL - rozpoczęte jeszcze na tajnych kompletach w Częstochowie. Po złożeniu egzaminów z I roku wyjeżdża do Poznania, gdzie kontynuuje studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim, kończąc je w 1947 r. W latach 1947 - 1949 odbywa tu również studia filozoficzne w zakresie socjologii. Utrzymuje się wówczas z korepetycji i pisania sztuk teatralnych. Sam w biedzie, pomaga będącym w jeszcze większej potrzebie - działając w "Caritas Academica". W 1949 r. zawiera związek małżeński z Felicją Tomaszewską, która pozostaje Jego niezawodnym Przyjacielem na całe życie.

Od 1946 r. pracuje w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa UP kierowanej przez Profesora Czesława Znamierowskiego, początkowo jako asystent-wolontariusz, a od 1949 r. jako asystent. Uczestniczy wówczas także w seminarium filozoficznym Kazimierza Ajdukiewicza, a spotkanie z filozofią „szkoły lwowsko-warszawskiej” w istotnym stopniu kształtuje sylwetkę naukową i program badawczy Profesora Z. Ziemińskiego.

W 1949 r. uzyskuje pod kierownictwem Prof. Cz. Znamierowskiego doktorat praw na podstawie rozprawy *Procesy o zniwagę jako problem techniki społecznej*. W 1955 r. otrzymuje stanowisko docenta na podstawie rozprawy *Podłoże sporów sądowych o alimentację dzieci pozamałżeńskich* (1954). W 1958 r. odbywa studia w Centre Européen Universitaire w Nancy. W 1963 r. otrzymuje tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, a w 1970 r. tytuł profesora zwyczajnego.

Od 1962 r. Profesor Zygmunt Ziemiński jest kierownikiem Zakładu Prawniczych Zastosowań Logiki, a od 1981 do 1990 r. kierownikiem Katedry Teorii Państwa i Prawa UAM, której pracownikiem pozostaje do końca życia.

W latach 1974 - 1979 Profesor Zygmunt Ziemiński był konsultantem zespołu Rady Legislacyjnej ds. przygotowania projektu ustawy o tworzeniu prawa. W latach 1969 - 1983 był członkiem Rady Naukowej Instytutu Państwa i Prawa PAN, a w latach 1969 - 1983 i 1987 - 1990 członkiem Komitetu Nauk Prawnych PAN. W latach 1989 - 1991 był członkiem Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, a od 1991 r. członkiem Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych - w latach 1991 - 1993 jako Vice-przewodniczący Sekcji Nauk Humanistycznych. W 1991 r. wybrany został członkiem-korespondentem Polskiej Akademii Nauk.

W latach 1968 - 1974 Profesor Zygmunt Ziemiński był członkiem Komitetu Redakcyjnego "Państwa i Prawa", a od 1991 r. do swojej śmierci - Redaktorem Naczelnym "Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego", któremu w trudnym okresie zapewnił wysoki poziom naukowy. Działał aktywnie w wielu towarzystwach naukowych: Polskim Towarzystwie Filozoficznym (w latach 1962 - 1968 był sekretarzem oddziału, a w latach 1977 - 1980 członkiem Zarządu Głównego), w Polskim Towarzystwie Socjologicznym, w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk (jako członek Komisji Nauk Społecznych). Był członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej (IVR) oraz Vice-przewodniczącym Międzynarodowego Stowarzyszenia Metodologii Prawniczej.

Osłchę informację o kolejnych stopniach rozwoju naukowego Profesora Zygmunta Ziemińskiego i o pełnionych przez Niego funkcjach niewiele mówią o Jego dziele i samej osobie Zmarłego. Był Profesorem przede wszystkim człowiekiem ogromnej, rzetelnej pracy. Wykaz Jego publikacji naukowych obejmuje ponad 300 pozycji, w tym 18 monografii, 13 podręczników i skryptów. Najważniejszymi cechami twórczości Profesora są rozległość zainteresowań i niezależność myśli.

Niezależność rozumiana jako nieuleganie władzy politycznej przejawiała się już w pierwszym chronologicznie polu zainteresowań Profesora, jakim była socjologia prawa. Gdy socjologia była na uniwersytetach zakazana, opublikował on wspomnianą monografię o alimentacji dzieci pozamałżeńskich oraz *Podłoże społeczne przysposobienia dziecka w Polsce Ludowej* (1956) - pierwsze w powojennej polskiej nauce empiryczne monografie z socjologii prawa. Potem dodał do tego *Socjologię prawa jako naukę prawną* (1975) podsumowującą Jego refleksje nad metodologicznym aspektem badań socjologicznoprawnych oraz *Elementy socjologii* (1994). Ważnym fragmentem tego nurtu zainteresowań Profesora było Jego uczestnictwo w przedsięwzięciach zbiorowych, np. w badaniach nad świadomością prawną w latach 1971 - 1973.

Niezależność rozumiana jako nieuleganie modom naukowym i konsekwentne rozwijanie swoich oryginalnych idei przejawia się szczególnie w dorobku Profesora Zygmunta Ziemińskiego z zakresu klasycznej problematyki teorii prawa. W tym zakresie fundamentalny charakter miało sformułowane przez Niego na początku lat sześćdziesiątych rozróżnienie pomiędzy przepisem prawnym a normą prawną. Stało się ono podstawą tych koncepcji Profesora, które zapewniły Mu miano jednego z najwybitniejszych polskich teoretyków prawa, dając równocześnie międzynarodowy rozgłos i uznanie. Chodzi tu tutaj przede wszystkim o Jego ujęcie normy kompetencyjnej jako normy nakazującej adresatowi w pewien sposób zareagować na czynność konwencjonalną dokonaną przez inny podmiot; Jego koncepcję rozwiniętego systemu źródeł prawa, uwzględniającą - odmiennie niż inne koncepcje - rolę reguł egzegezy faktów prawotwórczych; Jego tzw. derywacyjną koncepcję wykładni, ujmującą wykładnię jako swoisty przekład przepisów prawnych na równoznaczne z nimi normy postępowania - rozwiniętą następnie przez uczniów Profesora; wypracowany przez Niego model analizy stosunku prawnego i prawa podmiotowego - również rozwinięty przez uczniów - charakteryzujący złożone sytuacje prawne różnych podmiotów jako spłoty elementów prostszych (*Teoria prawa* - 1972, *Problemy podstawowe prawoznawstwa* 1980, *O stanowieniu i obowiązywaniu prawa* - 1995). Istotnym elementem dorobku Profesora jest także, opracowana przy współudziale uczniów, koncepcja zasad prawa i ich roli w systemie prawnym (*Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe* - 1974, wspólnie z S. Wronkowską i M. Zielińskim).

Niezależność poglądów Profesora Zygmunta Ziemińskiego w obydwu wskazanych sensach Przejawiała się dobitnie w Jego badaniach nad zastosowaniem w naukach prawnych zdobywcy logiki. Rozważania w tym zakresie, podjęte przez Profesora w czasie, gdy logika była nauką ideologicznie podejrzaną i zmierzające do uporządkowania aparatury pojęciowej prawoznawstwa, zaowocowały pionierską w literaturze światowej charakterystyką logicznajęzyka prawnego i prawniczego (*Logiczne podstawy prawoznawstwa* - 1966), a Jego koncepcje wynikania norm i moralności normatywnych zapewniły Mu uznanie tak wśród prawników, jak i wśród logiczków. Szeroko podjęte przez Profesora rozważania z zakresu metodologii nauk prawnych doprowadziły do sformułowania przezeń bardzo ważnego rozróżnienia pomiędzy teorią prawa jako zespołem należycie uzasadnionych i systematyzowanych twierdzeń naukowych a teorią prawa jako dyscypliną naukową, oraz przedstawienia przejrzystej charakterystyki typów problematyki teorii prawa (*Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa* - 1974) i charakterystyki metodologicznej szczegółowych nauk prawnych (*Szkice z metodologii szczegółowych nauk prawnych* - 1983). Semiotyczną analizę dyskursu prawniczego, i szerzej: dyskursu dyrektywalnego zawarł Profesor w pracach *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie* (1988) i *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania* (1992) - obydwie wspólnie z M. Zielińskim.

Ważnym fragmentem działalności naukowej Profesora Zygmunta Ziemińskiego były Jego badania nad aksjologiczną problematyką prawoznawstwa. Rozpoczął je od wnikliwej charakterystyki zawiłych relacji pomiędzy prawem a moralnością (*Normy moralne a normy prawne* - 1963) i śmiałego określenia statusu empirycznego zasad współżycia społecznego (*Etyczne problemy prawoznawstwa* - 1972), wracając do nich zwłaszcza w pracach ostatnich: we *Wstępie do aksjologii dla prawników* (1990), w *Wartościach konstytucyjnych* (1993) i *O pojmowaniu pozytywizmu oraz prawa natury* (1993). Prace Profesora mają przy tym nie tylko wielką doniosłość dla Prawoznawstwa, lecz stanowią także istotny wkład w polską myśl etyczną (*O pojmowaniu sprawiedliwości* - 1994).

Przypuszczać by można, że wobec skali swojego dorobku naukowego Profesor nie mógł znajdować wiele czasu na działalność dydaktyczną i wychowawczą. W rzeczywistości kształcenie i wychowanie młodzieży było Jego pasją - chyba jeszcze większą niż praca naukowa. Profesor był formalnie promotorem 124 prac magisterskich i 4 dysertacji doktorskich, lecz krąg Jego oddziaływania był znacznie, znacznie szerszy. Najszerzy krąg wyznaczały Jego znakomite i niezwykle popularne podręczniki, w tym niemal legendarna *Logika praktyczna* (18 wydań polskich, 1 wydanie angielskie), której rolę w kształtowaniu kultury logicznej nie tylko młodych prawników, ale i adeptów innych nauk humanistycznych nie sposób przecenić.

Przez ponad 30 lat Profesor prowadził na macierzystej uczelni seminaria z problematyki teoretycznoprawnej, socjologicznej, etycznej i logicznej. O poziomie tych seminariów oświadczyć może fakt, iż ponad 40 Jego magistrantów poświęciło się pracy naukowej, osiągając nierzadko tytuły naukowe. Stworzył Profesor Zygmunt Ziemiński prężną i znaną w świecie poznańską szkołę teorii prawa. Inspirując i biorąc udział w realizacji wielu wspólnych przedsięwzięć naukowych w ramach tej szkoły, każdorazowo skromnie pomniejszał swój do nich wkład.

Wykształcił Profesor nie tylko teoretyków prawa. Kilkakrotnie, zupełnie bezinteresownie, Prowadził seminaria metodologiczne dla młodych pracowników nauki. Wielu Jego uczniów Podjęło badania naukowe w innych działach prawa - np. w prawie cywilnym, rodzinnym, finansowym, administracyjnym. Wśród uczniów są logicy, filozofowie, socjologowie, a także ludzie sztuki. Oddziaływał nie tylko na swoich wychowanków. Wielu wybitnych przedstawicieli nauk prawnych, nie będąc formalnie Jego wychowankami, uważa się za Jego uczniów. Realizował w ten sposób swój, zakrojony na ogromną skalę, program naprawy modelu kształcenia prawniczego i uprawiania nauk prawnych. Sześć lat temu przyjaciele, uczniowie i wychowankowie Profesora wyrazili Mu swój szacunek i wdzięczność na uroczystości siedemdziesięciolecia Jego urodzin.

Kochał pracę z młodzieżą i miał dla niej zawsze czas kosztem własnego rozwoju naukowego życia rodzinnego. Był w pełni tego słowa Wychowawcą - przykładem życia zgodnego z głoszonymi ideałami. Był niekwestionowanym autorytetem moralnym, co przejawiało się w zaufaniu społeczności akademickiej. W 1956 r. w wolnych wyborach do wydziałowej organizacji związkowej otrzymał największą ilość głosów; jesienią 1980 r. przez aklamację powierzono Mu funkcję przewodniczącego koła NSZZ "Solidarność" na Wydziale. Przychodziliśmy do Niego często w dyplomatach obywatelskich i osobistych.

Chociaż na Jego twarzy często malowała się troska, nigdy nie była to troska o siebie, zawsze o innych, o dobro wspólne. Będąc człowiekiem żarliwej wiary nie próbował narzucać swojego światopoglądu innym, nigdy nie wartościował ludzi według ich stosunku do religii. Ufając w obiektywne Dobro, obawiał się nietolerancji.

Odchodził od nas tak jak żył. Bardzo już osłabiony i świadomy postępów choroby, niecały miesiąc przed śmiercią uczestniczył w kolokwium habilitacyjnym swojego wychowanka. Nie mogąc wstać już z łóżka recenzował artykuły dla "Ruchu", słuchał fragmentów rozprawy doktorskiej przygotowywanej w Katedrze. Do ostatnich dni nie martwił się o siebie, lecz starał się służyć innym.

Wypełnił swój ziemski los Prawdą i Miłością. Pokazał nam, jak żyć i umierać.